

**ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ФАКУЛЬТЕТ ІСТОРІЇ ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
Кафедра археології, етнології та культурології**

ЗАТВЕРДЖУЮ»
Проректор з наукової роботи
проф. Студеняк І.П./
« 01 » 2021 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ЕЛІТАРНІ КУЛЬТУРИ ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ

Рівень вищої освіти	третій (освітньо-науковий)
Галузь знань	03 Гуманітарні науки
Спеціальність	032 Історія та археологія
Освітня програма	Історія та археологія
Статус дисципліни	вибіркова
Мова навчання	українська

Робоча програма з дисципліни «Елітарні культури ЦСЄ» для здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти галузі знань 03 «Гуманітарні науки» спеціальністю 032 «Історія та археологія».

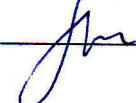
Розробники: Гуцул В.М., кандидат історичних наук, доцент кафедри археології, етнології та культурології.

Робочу програму розглянуто та затверджено на засіданні кафедри археології, етнології та культурології протокол №1 від «31» серпня 2021 р.

Завідувач кафедри доц. Керецман Н.П.

_____ Керецман Н.П.

Схвалено науково-методичною комісією факультету історії та міжнародних відносин протокол №1 від «31» серпня 2021 р.

Голова науково-методичної комісії _____ Мишко С.А.

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Розподіл годин за навчальним планом	
	Денна форма	Заочна форма навчання
Кількість кредитів: 3,5	Рік підготовки:	Рік підготовки:
Загальна кількість годин: 105	1	1
Кількість модулів: 1	Семестр:	Семестр:
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 самостійної роботи студента – 5	1	1
	Лекції:	
	20	8
	Практичні (семінарські):	
	22	4
Вид підсумкового контролю: екзамен	Лабораторні:	
Форма підсумкового контролю: усна		
	Самостійна робота:	
	63	93

2. МЕТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Метою вивчення навчальної дисципліни «Елітарні культури Центрально-Східної Європи» полягає у наданні докторантам адекватного актуальному стану наукових досліджень уявлення про еліти та елітарні культури Центрально – Східної Європи в середньовічну та ранньомодерну добу, а також про рецепцію цих культур у добу модерну. Познакомити слухачів курсу з основними структурними складовими елітарних культур, їх вартостями, концепціями та практиками, етапами та тенденціями їх трансформації, впливами на історичні, економічні та соціальні процеси, що відбувалися в регіоні і згаданий період. **Завдання** дисципліни: на основі актуальних наукових праць провідних істориків проаналізувати методологічні підходи до вивчення елітарної культури; поглибити навички самостійної роботи з джерельним матеріалом дотичним проблематики курсу; сформувати у слухачів уміння та методику самостійної інтерпретації джерельного матеріалу. Учасників курсу навчатися систематично представляти результати самостійного аналізу відповідних історіографічних та джерельних матеріалів, будувати системну, послідовну та несуперечливу аргументацію для представлення результатів своєї роботи.

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких компетентностей:

- загальні:
- здатність до абстрактного мислення, критичного аналізу та синтезу, оцінки сучасних наукових досягнень, генерування нових ідей при вирішенні дослідницьких і практичних завдань;
- здатність до опанування загальнонауковими компетентностями, спрямованими на формування системного наукового світогляду, загального культурного кругозору, дотримання у фаховій діяльності норм професійної етики, міжкультурної толерантності та загальнолюдських цінностей;
- здатність здійснювати пошук, оброблення, аналіз і контекстуалізацію значного обсягу наукової інформації з різних джерел, інтерпретацію результатів наукових досліджень;
- здатність працювати у міжнародному науковому середовищі;
- здатність використовувати сучасні методи і технології наукової комунікації українською та іноземною мовами, володіти комунікативною культурою. Здатність до ефективної комунікації з представниками різних цільових аудиторій, використовуючи відповідну лексику, методи та прийоми;

- здатність застосовувати сучасні інформаційні технології, бази даних та інші електронні ресурси, спеціалізоване програмне забезпечення у науковій та навчальній діяльності, критично ставитись до отриманої інформації;

- здатність здійснювати науково-педагогічну діяльність у ЗВО;

- здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про розвиток суспільства, розуміти значення вивчення історії та археології для розвитку та євроінтеграції нашої держави.

- *спеціальні (фахові, предметні):*

- здатність до опанування глибокими знаннями в галузі історії та археології, зокрема засвоєння основних концепцій, розуміння теоретичних і практичних проблем, історії розвитку та сучасного стану наукових знань у сфері історії та археології, оволодіння комплексним, системним, проблемно-історичним підходами та етнологічними методами дослідження, термінологією з досліджуваного наукового напрямку;

- здатність виявляти, ставити та розв'язувати проблеми дослідницького характеру у галузі історії та археології, оцінювати та забезпечувати якість виконуваних досліджень.

- здатність виконувати оригінальні дослідження, досягати наукових результатів, які створюють нові знання у галузі історії та археології;

- здатність усно і письмово презентувати та обговорювати результати наукових досліджень українською та іноземною (англійською або іншою відповідно до специфіки спеціальності) мовами;

- здатність планувати й організовувати професійну та науково-інноваційну діяльність у галузі історії та археології, зокрема в ситуаціях, що потребують нових стратегічних підходів, ініціювати, розробляти і реалізовувати комплексні інноваційні проекти в сфері історії та археології;

- здатність дотримуватись етики досліджень, правил академічної доброчесності в наукових дослідженнях та науково-педагогічній діяльності;

- здатність саморозвиватися і самовдосконалюватися протягом життя, оцінювати рівень власної фахової компетенції та підвищувати професійну кваліфікацію, адаптуватися до змін у професійній діяльності;

- здатність здійснювати наукову та науково-педагогічну діяльність у сфері історії та археології у науково-дослідних установах та закладах освіти різних типів. Здатність до опанування глибокими знаннями в галузі історії та археології, зокрема засвоєння основних концепцій, розуміння теоретичних і практичних проблем, історії розвитку та сучасного стану наукових знань у сфері історії та археології, оволодіння комплексним, системним, проблемно-історичним підходами та етнологічними методами дослідження, термінологією з досліджуваного наукового напрямку.

3. ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Передумовами вивчення навчальної дисципліни «Елітарні культури Центрально-Східної Європи» є опанування таких навчальних дисциплін (НД) освітньої програми (ОП):

4. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Відповідно до освітньої програми «Елітарні культури Центрально-Східної Європи», вивчення навчальної дисципліни повинно забезпечити досягнення здобувачами вищої освіти таких програмних результатів навчання (ПРН):

Програмні результати навчання	Шифр ПРН
Опанувати методологію проведення наукових досліджень в області історії та археології, знання сучасних вітчизняних і зарубіжних досягнень в історичній та археологічній науці.	ПРН 1.
Проектувати критичний підхід до аналізу, оцінки і синтезу нових ідей в галузі історії та археології, переосмислювати наявні та створювати нові цілісні знання та професійні практики.	ПРН 2.
Володіти поглибленими знаннями в галузі історії та археології, масштаб яких є достатнім для успішної організації та проведення наукових досліджень з історичної та археологічної проблематики, науково-педагогічної діяльності у закладах освіти.	ПРН 3.
Знати академічну українську та іноземну мови, на рівні достатньому для презентації наукових результатів в усній та письмовій формах, розуміти фахові наукові та професійні тексти, володіти навичками спілкуватися в іншомовному науковому і професійному середовищі, суспільстві в цілому.	ПРН 6.
Здатність використовувати сучасні інформаційні та комунікаційні технології, комп'ютерні засоби та програми для проведення та презентації наукових досліджень, організації та проведення навчальних занять.	ПРН 7.
Здатність започаткувати, планувати та реалізувати оригінальні науково-дослідні проекти, усвідомлювати необхідність навчання впродовж усього життя з метою поглиблення набутих та здобуття нових фахових знань, здатність до безперервного саморозвитку та самовдосконалення.	ПРН 8.
Проектувати набуті знання на формування ціннісних орієнтацій громадян, суспільного світогляду загалом.	ПРН 9.
Вміти ефективно спілкуватися на професійному та соціальному рівнях.	ПРН 10.
Уміння провадити наукову та науково-педагогічну діяльність у сфері історії та археології у науково-дослідних установах та закладах освіти різних типів.	ПРН 11.

5. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання з навчальної дисципліни є: екзамен, ессе, презентації результатів виконаних завдань та досліджень.

Форми контролю та критерії оцінювання результатів навчання

Форми поточного контролю: виступ на семінарських заняттях, написання аналітичних рефератів, презентації результатів виконаних завдань та досліджень.

Форма модульного контролю: письмова контрольна робота.

Форма підсумкового семестрового контролю: екзамен в усній формі за екзаменаційними білетами.

Розподіл балів, які отримують студенти

Згідно «Тимчасового положення УжНУ про оцінювання успішності студентів відповідно до вимог кредитно-модульної системи» від 15 лютого 2007 р. оцінювання здійснюється за наступною шкалою.

Змістові модулі з дисципліни «Елітарні культури Центрально-Східної Європи» оцінюються наступним чином:

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти (модуль 1)

Поточне оцінювання та самостійна робота										Модульна контрольна робота	Сума
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	40	100
4	4	4	4	4	4	4	4	4	4		

Оцінювання окремих видів навчальної роботи з дисципліни

Вид діяльності здобувача вищої освіти	Модуль 1	
	Кількість	Максимальна кількість балів
Практичні (семінарські)	11	40
Ессе	1	20
Модульна контрольна робота	1	40
Разом	6	100

Критерії оцінювання модульної контрольної роботи

При оцінюванні модульної контрольної роботи враховується обсяг і правильність виконаних завдань:

- оцінка “відмінно” ставиться за правильне виконання всіх завдань;
- оцінка “добре” ставиться за виконання 75 % усіх завдань;
- оцінка “задовільно” ставиться, якщо п р а в и л ь н о виконано більше 50% запропонованих завдань;

г) оцінка “незадовільно” ставиться, якщо завдань виконано менше від 50 %. Неявка на модульну контрольну роботу – 0 балів.

Ці оцінки трансформуються в рейтингові бали у такий спосіб:

- “5” – 45-50 балів;
“4” – 40 балів; “3” – 30 балів; “2” – 20 балів.

Неявка на МКР – 0 балів.

Критерії оцінювання підсумкового семестрового контролю

Три теоретичні питання. Виконання завдання потребує повної аналітичної і змістовної відповіді, кожне питання оцінюється від 0 до 33-34 балів.

33-34 балів отримують студенти, які повно та ґрунтовно розкрили теоретичне питання, використавши при цьому не лише обов’язкову, а й додаткову літературу. 23-32

отримують студенти, які в цілому розкрили теоретичне питання, однак не повно і допустивши деякі неточності. При цьому не використав на достатньому рівні обов’язкову

літературу. 37-40 балів отримують студенти, які правильно визначили сутність питання, але розкрили його не повністю, допустивши деякі незначні помилки. 22-31 балів

отримують студенти, які правильно визначили сутність питання, розкривши його лише частково і допустивши при цьому окремі помилки, котрі не впливають на загальне розуміння питання. 21-12 балів отримують студенти, які правильно визначили сутність питання, недостатньо або поверхово розкривши більшість його окремих положень і допустивши при цьому окремі помилки, які частково вплинули на загальне розуміння

проблеми. 0-11 балів отримують студенти, які частково та поверхово розкрили лише окремі положення питання і допустили при цьому певні суттєві помилки, котрі значно вплинули на загальне розуміння питання.

Відповідно до «Положення про порядок та методику проведення семестрових (курсівих) екзаменів і заліків в Ужгородському національному університеті» (затверджено Наказом Ректора ДВНЗ «УжНУ» № 698/01-17 від 08.05.2015 р.), знання здобувачів оцінюється як з теоретичної, так і з практичної підготовки за такими критеріями:

Бали	Критерії оцінювання
“зараховано” (90-100, A)	здобувач вищої освіти, опрацювавши основну і додаткову літературу, виявив глибоке і всебічне знання програмового матеріалу, вільно оперує фактичним і хронологічним матеріалом; розуміє проблематику сучасної української історіографії та комплекс викликів сучасній історичній науці й освіті; вміє творчо використовувати набуті знання для окреслення сучасних тенденцій у вітчизняному освітньому та науковому просторі; робити аналіз явищ і процесів, пов’язаних із розвитком дослідницької діяльності на сучасному етапі
“зараховано” (82-89, B)	здобувач вищої освіти, опрацював основну і частково додаткову літературу, виявив глибоке знання програмового матеріалу, вільно оперує фактичним і хронологічним матеріалом, розуміє проблематику сучасної української історіографії та комплекс викликів сучасній історичній науці й освіті; вміє робити аналіз явищ і процесів, пов’язаних із розвитком дослідницької діяльності на сучасному етапі; використовувати набуті знання для окреслення сучасних тенденцій у вітчизняному освітньому та науковому просторі
“зараховано” (74-81, C)	здобувач вищої освіти, опрацював основну і знайомий з додатковою літературою, виявив достатнє знання програмового матеріалу, оперує фактичним і хронологічним матеріалом щодо окреслення комплексу викликів сучасній історичній науці й освіті; розуміє явища і процеси, пов’язані із розвитком дослідницької діяльності на сучасному етапі
“зараховано” (64-73, D)	здобувач вищої освіти, опрацював основну літературу, виявив знання категоріального апарату, основних теоретичних положень, усіх тем програми в обсязі, який необхідний для подальшого навчання, знайомий з основною літературою і може розкрити комплекс викликів сучасній історичній науці й освіті; розуміє явища і процеси, пов’язані із розвитком дослідницької діяльності на сучасному етапі
“зараховано” (60-63, E)	здобувач вищої освіти, знайомий з основною літературою, виявив посередні знання основного програмового матеріалу; розуміє зміст основних понять і категорій дисципліни, знає явища і процеси, пов’язані із розвитком дослідницької діяльності на сучасному етапі
“ не зараховано” (35-59, FX)	здобувач вищої освіти, виконав основні види робіт, передбачені робочою програмою, але виявив суттєві прогалини в знанні основного програмового матеріалу, недостатньо оперує категоріями та фактичним матеріалом дисципліни
“ не зараховано” (0-34, F)	здобувач вищої освіти, виконав не всі основні види робіт, передбачені робочою програмою, виявив незнання основного програмового матеріалу, зовсім не володіє категоріями та фактичним матеріалом дисципліни.

6. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

6.1. Зміст навчальної дисципліни

Тема 1. Предмет, мета, основні поняття, джерела та література курсу.

Визначення поняття «еліта/еліти» у соціальному, культурному та політичному вимірі. Визначення поняття «елітарна культура». Визначення поняття «Центрально-Східна Європа» та історія його побутування. Історіографія еліт. Типи і види джерел до історії еліт.

Тема 2. Еліти як культурний та соціальний феномен.

Поняття ієрархії в соціумі. Конкуренція компетентностей. Еліти в домодерних суспільствах та їх культури: види і типи. Політичні структури центрально-східних європейських країн та політичні еліти в X – XVIII ст.

Тема 3. Рицарська культура в Центрально-Східній Європі.

Історіографія рицарства. Теорії виникнення рицарства: технологічний детермінізм, дифузійнізм, проблема стремені. Таранний удар списом і рицарська мілітарна технологія. Рицарська мораль та воєнна етика. Рицарська література та її пам'ятки в Центрально-Східній Європі. Криза рицарства. Консервація та трансформація рицарської культури в Центрально-Східній Європі протягом XVI -XVII ст.

Тема 4. Геральдична традиція в Центрально-Східній Європі.

Поняття символічної комунікації. Візуальна культура і візуальна комунікація в шляхетському середовищі. Початки і розвиток геральдики.

Тема 5. Воєнна культура та воєнні еліти Центрально-Східної Європи середньовічної та ранньомодерної доби.

Концепції, практики та знаряддя збройного насильства у шляхетському середовищі. Поняття мілітарної технології та мілітарної революції. Глобальні та локальні конфлікти в Центрально-Східній Європі.

Тема 6. Шляхта і шляхетський соціум у Центрально-Східній Європі в ранньомодерну добу.

Правовий статус еліт. Ієрархії та Внутрішньо-становна конкуренція і конфлікт в шляхетському середовищі. Станова мораль та станова етика. Феномен дуелі. Релігійне життя та релігійні пріоритети.

Тема 7. Структури повсякдення.

Час та простір. Цикли людського життя. Родина та родинні стосунки у шляхетському середовищі. Суспільні стосунки: «ті, що моляться», «ті що воюють», «ті що працюють». Трансфери культури.

Тема 8. Матеріальний вимір елітарних культур Центрально-Східної Європи.

Культура харчування та напоїв. Костюм та мода. Житло. Транспорт. Комплекси цивільного та бойового озброєння.

Тема 9. Культура елітарна vs культура популярна – проблеми взаємодії, конкуренції та культурної дифузії.

Елітаризм та егалітаризм у культурі. Культурні пріоритети еліт: література, музика, архітектура. Епос та епічні жанри. Рецепція еліт у традиційних культурах і традиційної культури у елітарній – динаміка змін. Бікультуральність еліт.

Тема 10. Рецепція елітарних культур Центрально-Східної Європи у сучасну добу.

Сучасна масова культура та епічний жанр. Трансформації елітарних культур в XX – XXI сторіччях.

6.2. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	Форма навчання: денна					
	Усього	у тому числі				
		лекції	практичні (семінарські)	лабораторні	індивідуальна робота	самостійна робота
1-й семестр						
Модуль 1						
Тема 1. Предмет, мета, основні поняття, джерела та література курсу.	10	2	2			6
Тема 2. Еліти як культурний та соціальний феномен.	10	2	2			6
Тема 3. Рицарська культура в Центрально-Східній Європі.	10	2	2			6
Тема 4. Геральдична традиція в Центрально-Східній Європі.	12	2	4			6
Тема 5. Воєнна культура та воєнні еліти Центрально-Східної Європи середньовічної та ранньомодерної доби.	10	2	2			6
Тема 6. Шляхта і шляхетський соціум у Центрально-Східній Європі в ранньомодерну добу.	10	2	2			6
Тема 7. Структури повсякдення.	10	2	2			6
Тема 8. Матеріальний вимір елітарних культур Центрально-Східної Європи.	10	2	2			6
Тема 9. Культура елітарна vs культура популярна – проблеми взаємодії, конкуренції та культурної дифузії.	10	2	2			6
Тема 10. Рецепція елітарних культур Центрально-Східної Європи у сучасну добу.	13	2	2			9
Модульна контрольна робота						
Разом за модуль	105	20	22			63

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	Форма навчання: заочна					
	Усього	у тому числі				
		лекції	практичні (семінарські)	лабораторні	індивідуальна робота	самостійна робота
1-й семестр						
Модуль 1						
Тема 1. Предмет, мета, основні поняття, джерела та література курсу.	10					10
Тема 2. Еліти як культурний та соціальний феномен.	10	2				8
Тема 3. Рицарська культура в Центрально-Східній Європі.	10	2				8
Тема 4. Геральдична традиція в Центрально-Східній Європі.	12					12
Тема 5. Воєнна культура та воєнні еліти Центрально-Східної Європи середньовічної та ранньомодерної доби.	10	2				8
Тема 6. Шляхта і шляхетський соціум у Центрально-Східній Європі в ранньомодерну добу.	10		2			10
Тема 7. Структури повсякдення.	10					10
Тема 8. Матеріальний вимір елітарних культур Центрально-Східної Європи.	10	2				8
Тема 9. Культура елітарна vs культура популярна – проблеми взаємодії, конкуренції та культурної дифузії.	10		2			8
Тема 10. Рецепція елітарних культур Центрально-Східної Європи у сучасну добу.	13					13
Модульна контрольна робота						
Разом за модуль	105	8	4			93

6.3. Теми практичних (семінарських, лабораторних) занять

	Назва теми	Кількість годин	
		денна	заочна
1.	Тема 1. «Герби рицарства польського» Бартоша Папроцького як джерело до геральдичної традиції в Центрально Східній Європі.	4	
2.	Тема 2. Воєнні еліти середньовічної і ранньомодерної доби та концепції, практики та зброя збройного насильства у Центрально-Східній Європі.	4	2
3.	Тема 3. Еліти у візуальній культурі ранньомодерної доби: картина «Битва під Оршею» з Варшавського національного	4	

	музею.		
4.	Тема 4. Князі та шляхта на Волині в XVI ст.	6	2
5.	Тема 5. Еліти Центрально – Східної Європи у кінематографі: «Маркета Лазарова» (чеськ. Marketa Lazarová, 1967) — фільм драма режисера Франтішка Влачила.	4	
Разом		22	4

6.4. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна	заочна
1	Тема 1. Предмет, мета, основні поняття, джерела та література курсу.	6	10
2	Тема 2. Еліти як культурний та соціальний феномен.	6	8
3	Тема 3. Рицарська культура в Центрально-Східній Європі.	6	8
4	Тема 4. Геральдична традиція в Центрально-Східній Європі.	6	12
5	Тема 5. Воєнна культура та воєнні еліти Центрально-Східної Європи середньовічної та ранньомодерної доби.	6	8
6	Тема 6. Шляхта і шляхетський соціум у Центрально-Східній Європі в ранньомодерну добу.	6	10
7	Тема 7. Структури повсякдення.	6	10
8	Тема 8. Матеріальний вимір елітарних культур Центрально-Східної Європи.	6	8
9	Тема 9. Культура елітарна vs культура популярна – проблеми взаємодії, конкуренції та культурної дифузії.	6	8
10	Тема 10. Рецепція елітарних культур Центрально-Східної Європи у сучасну добу.	9	13
Разом		63	93

7. ІНСТРУМЕНТИ, ОБЛАДНАННЯ ТА ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ВИКОРИСТАННЯ ЯКИХ ПЕРЕДБАЧАЄ НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА (у разі потреби)

Комп'ютер, проектор.

8. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Основна література

1. Стефанович П. Бояре, отроки, дружини. Военно-политическая элита Руси в X–XI веках. – Москва, 2012.
2. Яковенко Н. Українська шляхта з кінця XIV - до середини XVII століття. Волинь і Центральна Україна. – Київ, 2008.
3. Старченко Н. Українські світи Речі Посполитої. – Київ, 2021.
4. Старченко Н. Стратегії та ритуали конфлікту: шляхетський соціум Волині зламу XVI і XVII ст. Джерела та інтерпретації. – Київ, 2020.
5. Старченко Н. Честь, кров і риторика. Конфлікт у шляхетському середовищі Волині (друга половина XVI – XVII століття). – Київ, 2014.

6. Кин М. Рыцарство. – Москва 2000.
7. Контамин Ф. Война в Средние века
8. Літвін Г. З народу руського. Шляхта Київщини, Волині та Брацлавщини (1569-1648) – Київ, 2016
9. Однороженко О. Українська руська еліта доби Середньовіччя і раннього Модерну. – Київ, 2011.
10. Элиас Н. О процессе цивилизации: Социогенетические и психогенетические исследования. – Москва, СПб, 2001.
11. Элиас Н. Придворное общество. – Москва, 2002.
12. Litwin H. Zjednoczenie narodów cnych polskiego, litewskiego ruskiego. Wołyń i Kijowszczyzna w Unii Lubelskiej. – Warszawa, 2019.
13. Loziński W. Obyczaje na Czerwonej Rusi w pierwszej poowie XVII wieku. – 2005, Warszawa.
14. Tazbir J. Kultura szlachecka w Polsce. – Poznan, 2013.
15. Werner K. F. Narodziny szlachty. Kształowanie się elit politycznych w Europie. – Kęty, 2015.

Додаткова література

16. Повесть о Трыщане // Легенда о Тристане и Изольде / [издание подготовил А. Д. Михайлов]. – М. : Наука, 1976. – С. 384-475.
17. Burke P. Eyewitnessing: The Uses of Images As Historical Evidence. – Cornell, 2004.
18. Herby Rycerstwa Polskiego prez Bartosza Paprockiego zebrane i wydane r. p. 1584 / Bartosz Paprocki ; [wyd. K. J. Turowskiego]. – Kraków : Nakładem Wydawnictwa Biblioteki Polskiej, 1858. – 964 [CLXII] s.
19. Nekanda Trepka W. Liber generationis plebeanorum ("Liber chamorum") – Warszawa, 1963.
20. Żygulski jun. Z. Bitwa pod Orsza – struktura obrazu / Zdysław Żygulski, jun. // Żygulski jun. Z. Światła Stambułu. – Warszawa : DIG, 1999. – S. 253-290.
21. Żygulski jun. Z. Broń w dawnej Polsce na tle uzbrojenia Europy i Bliskiego Wschodu./ Zdysław Żygulski, jun. – Warszawa : Państwowe wydawnictwo naukowe, 1982. – 336 s.

Інформаційні ресурси в мережі Інтернет

22. Bitwa pod Orszą 8 IX 1514 malarz z kręgu Lukasa Cranacha Starszego (fl. ca 1525-1535)
<https://cyfrowe.mnw.art.pl/pl/katalog/517554>

**Результати перегляду
робочої програми навчальної дисципліни**

Робоча програма перезатверджена на 20___ / 20___ н.р. без змін; зі змінами (Додаток ___).

(потрібне підкреслити)

протокол № ___ від «___» _____ 20___ р. Завідувач кафедри _____

(підпис)

(Прізвище ініціали)

Робоча програма перезатверджена на 20___ / 20___ н.р. без змін; зі змінами (Додаток ___).

(потрібне підкреслити)

протокол № ___ від «___» _____ 20___ р. Завідувач кафедри _____

(підпис)

(Прізвище ініціали)

Робоча програма перезатверджена на 20___ / 20___ н.р. без змін; зі змінами (Додаток ___).

(потрібне підкреслити)

протокол № ___ від «___» _____ 20___ р. Завідувач кафедри _____

(підпис)

(Прізвище

ініціали)

Робоча програма перезатверджена на 20___ / 20___ н.р. без змін; зі змінами (Додаток ___).

(потрібне підкреслити)

протокол № ____ від «____» _____ 20 ____ р. Завідувач кафедри _____
_____

(підпис)

(Прізвище ініціали)